

ŘEKNI „PŘEKLAD“ A MY TI POVÍME, OČ JDE...

Flemrová, Alice – Šuman, Závist (eds.). *Růže je rosa è rose est růže: Překlad, převod, interpretace*. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2020, 488 s.

Renáta Listíková
Univerzita Karlova
renata.listikova@pdf.cuni.cz

Výpravná publikace čítá včetně bibliografie, abstraktů kapitol v angličtině, českého a anglického resumé a jmenného rejstříku 488 stran a je věnovaná významnému romanistovi a překladateli Jiřímu Pelánovi. Již při zběžném prolistování obsáhlé a přehledně zpracované knihy je zřejmé, že se jedná o inspirující odborné kolektivní dílo. Jak rozsah a tematické zaměření jednotlivých kapitol, tak bohatý poznámkový a bibliografický aparát doprovázející každou z nich podtrhují odbornou specializaci a erudici autorů tohoto vědeckého počínu. Impulsem k vytvoření kompaktní translatologicko-literárněvědné monografie byl nejen vědecký projekt Univerzity Karlovy, ale též záměr vzdát hold Jiřímu Pelánovi a jeho všestrannému romanistickému dílu.

Monografie čítá celkem 25 kapitol, rozdělených do tří oddílů svázaných tématem překladu, převodu a interpretace/recepce, z pera českých i zahraničních badatelů působících jednak v Akademii věd České republiky, jednak na pěti českých a třech zahraničních univerzitách. Jednotlivým pojivem monografie jsou teoretické otázky i reálné oříšky translatologie, recepce a interpretace literárních děl převážně z románských jazyků — francouzštiny, italštiny, portugalštiny a latiny — od antiky až po současnost. Oblouk se v rámci oddílů klene chronologicky, od nejstarších autorů po soudobé, aby tak vyniklo jemné předivo vzájemných vztahů, propojení mezi estetickými, kulturami a tématy. V kapitolách z pera jednotlivých autorů, nežádka Pelánových univerzitních kolegů, zaznívají kromě odborného zamyšlení nad traktovanými díly a jejich osudy v českém kontextu i osobní vzpomínky na vzájemnou ediční a překladatelskou spolupráci či na Pelánovo univerzitní působení (texty Jitky Radimské, Vlasty Dufkové, Pavla Štichauera). Publikace takto poskytuje bohatý materiál k dějinám českého literárního překladu, jež výrazně obohatil dějiny národní literatury živené nejen domácími podněty, ale též významnými evropskými díly, myšlením a kulturou.

Vzhledem k výstižné charakteristice autorů a stěžejních témat zprostředkovaných v úvodní kapitole editorů díla (s. 9–19), rezignujeme na podrobný výčet příspěvků a reflexi soustředíme na obecnější významy, obsahy a poučení, jež je možné vyvodit z celku.

Lze tvrdit, že zásadním přínosem monografie jsou poznatky o povaze a komplexnosti překladatelského umění, které zde rozhodně není spatřováno pouze v lingvisticko-lexikální rovině — důvěrná znalost obou jazyků překladu je samozřejmostí —, ale především v jeho kulturní, zprostředkovatelské misi. Tematický záběr napříč monografií svědčí o teoretickém zájmu o problematiku uměleckého, případně filozo-

fického překladu do češtiny, zároveň autoři zdůrazňují, že překlad jakožto adekvátní převod myšlenkového a kulturního obsahu musí být nesen snahou o zprostředkování estetického a emocionálního dojmu z četby prostřednictvím básnického slova a hry s jeho polysémií. I proto v řadě textů najdeme různé pohledy na překlad literárních děl, mnohdy časově a myšlenkově vzdálených, které by se poněkud zjednodušeně daly shrnout podle dnešní terminologie na typy „překladu konformního“ a „překladu adaptačního“. Literární překlad je totiž hlavně převedením jedné kultury do druhé a má zároveň dialogický charakter. Je to dialog mezi autorem díla a jeho zprostředkovatelem, mezi jedním kulturním a literárním kontextem a tím druhým, cílovým, kde následně žije svébytným a často inspirativním životem.

V rámci publikace je možné toto předivo posoudit nejen v kontextu českého kulturního prostředí. Je to zřejmé v kapitole o překladu českých *Rukopisů králové-dvorského a zelenohorského* do francouzštiny, který tehdy dal a dává dodnes nejen francouzským komparatistům podnět k traktování obecnějších kulturních souvislostí a k úvahám o dějinách lidstva (text Xaviera Galmiche). Nebo v případě, kdy se český básník Jiří Gruša adaptoval v německém jazykovém a kulturním prostředí a obohatil tak i díky překladům své básnické výrazové prostředky (text Dalibora Dobiáše). Avšak nesetká-li se myšlenkový svět autora a překladatele, je vzájemný dialog obtížný, ba nemožný. Poučí nás o tom studie o dosud nepřekonaných úskalích originálu Hegelových *Studii z estetiky* ve francouzském prostředí, kdy ideologicky podmíněné, povrchní a nesourodé výklady díla nepřinesly jeho adekvátní překlad a francouzská filozofie a odborná veřejnost na něj čekají dodnes (text Evy Voldřichové Beránkové).

Společné směřování kapitol a oddílů monografie podněcuje další obecnější závěry. Jde předně o zásadní důležitost překladů pro rozvoj a tematickou diverzifikaci národní literatury, ono nerudovské „otvírání oken do světa“. Překlad se totiž obvykle organicky začlení do domácího literárního proudu a společně s ním přispěje k propojení kultury a písemnictví napříč jazyky a kontinenty, a to již od dob antiky. Autoři studií zdůrazňují roli, kterou hrál překlad v dějinách mnohojazyčné evropské kultury, literatury a myšlení — podílel se na intelektuálních tradicích Evropy a potažmo i jiných částí světa. Lze to doložit existencí společných literárních žánrů s jednotící aristotelskou estetikou, vracejícími se tématy a interpretacemi nahlíženými pokaždé novějším, aktuálnějším estetickým, ideovým a dobově kontextovým prizmatem. Zároveň si naléhavě uvědomíme, že k překladatelské práci jsou nezbytné a zásadní vzdělanostní a odborné předpoklady i velký dar jazyka. Tato tvůrčí práce totiž naráží na mnohá úskalí a omezení, neboť „jazyk není nevinný“¹ a nevhodná práce s ním, nedostatečné odborné zázemí nebo snad preferování vlastní, originálním textem nepodložené interpretace zásadně ovlivní výsledek překladatelova úsilí a jeho dialog s autorem. Podrobněji to dokládá například text Václava Jamka o sémantických posunech cílového textu, kterými si překladatel „dílo přivlastňuje“ (str. 130). V této

1 Srov. „Dokládá tak [studie Václava Jamka] mimo jiné jednu z dalších dimenzí Pelánova celoživotního díla: literární překlad je dialogické, nikoliv monologické povahy, jazyk není nevinný, a překladatel tyto danosti musí reflektovat“ (s. 13); „Pro Barthes je ideologie úzce spjata s jazykem obecně a s literárním jazykem zvláště [...]“ (s. 148). Jazyk tedy podle autorů není neutrální nástroj, není „nevinný“.

souvislosti autoři zdůrazňují nutnost odborné vybavenosti a přípravy překladatele při interpretaci originálu a jeho převodu, zvláště musí-li se vyrovnat s časově, a tedy i kulturně vzdálenými díly, s traktáty filozofického rázu a metajazykovou vrstvou původního textu. Například jedná-li se o převod nižších vrstev jazyka, vulgarismů a makarónských veršů (text Vlasty Dufkové) či québeckého protestního sociolektu (text Petra Kylouška), případně výrazného a významově určujícího *genia loci* (text Alice Flemrové). Zvláštní nároky na „předpřípravu“ samotného překladatelského činu mají nebeletristické filozoficko-ideologicko-literární studie, kdy se překladatel potýká s nutností rozeznat a dešifrovat kulturně podmíněný kontext, soustavu více či méně zjevných aluzí na pozadí skryté polemiky s dalšími ideologickými soupeřícími autory (text Josefa Fulky), eventuálně zmapovat osudy nezdařených překladů (text Evy Voldřichové Beránkové). Zároveň je v publikaci přesvědčivě doloženo, že není snadné se adekvátně vypořádat s dobově i jazykově vzdáleným finským eposem (text Jana Čermáka), mnoha variantami jedné básně středověké trubadúrské poezie (text Josefa Prokopa), pozdně středověkým a raně renesančním teologickým myšlením (texty Pavola Koprdu, Martina Pokorného, Jana Herůfka), s německou parodií na vážnou operu (text Kateřiny Bohdalové) či s edičními peripetemií Hrabalova díla v Itálii (text Annalisy Cosentino).

V neposlední řadě čtenáře zaujmou studie polemizující s tradiční, ustálenou recepcí a řekněme „školní“ interpretací kanonických děl, ať už literatury národní (text Dagmar Mocné), či evropské. Návrat k původnímu textu díla a jeho pozorná četba a ovšem i neotřelé interpretační a literárněhistorické nástroje a konfrontace mohou v jeho etablovaném výkladu objevit až protichůdná myšlenková kliše, stereotypy a zjednodušení, často dobově a ideologicky podmíněná, jako například ve stati Dalibora Turečka o osudech překladů francouzských klasicistních románů v kontextu českého národního obrození. Těžištěm těchto zamyšlení je poslední oddíl monografie nazvaný „Interpretace“.² Zazní zde zajímavý pohled na dobovou i soudobou recepci dnes asi méně čtených středověkých spisů Augustina (text Martina Pokorného), Folgora da San Gimignano (text Magdaleny Žáčkové), dvojí podobu štěstí od Giovanniho Pika delle Mirandoly (text Jana Herůfka), či naopak nové podněty k interpretaci kanonických děl Racina (text Závíše Šumana) nebo Flauberta (text Evy Blinkové-Pelánové).

Zdá se, že dnešní digitální technologie by mohly v tomto dialogickém procesu a eventuálních přístupech překladatele k textu sehrát inspirativní roli. Podnětná se v tomto ohledu jeví studie o možnostech paralelních vícejazyčných korpusů dnes již rozvinuté korpusové lingvistiky (text Zory Obstové) anebo iniciativa *Hegel Art Net* zpřístupňující filozofy původní rukopisy i překlady do hlavních světových jazyků a napojená na mezinárodní badatelskou síť *digital humanities* (text Evy Voldřichové Beránkové).

2 Kromě níže jmenovaných oddílů „Interpretace“ ještě zahrnuje studie Catherine Ébert-Zeminové a Jiřího Špičky. Stať posledně jmenovaného se však poněkud vyděluje z hlavního proudu monografie, nepojednává totiž o překladu, ale o dvojím přepisování díla italského autora o „české otázce“, kdy dějinné události a jejich následky (první světová válka) přiměly autora podstatně změnit obsah a vyznění jeho původního spisu.

Ukončíme toto zamyšlení nad obsahem a významem traktované publikace citátem jednoho z textů, který vpravdě vystihuje její étos a poselství: „V tomto pojetí k nám kultura, do které jsme se narodili, obrací dvojí tvář: dává se nám přicházejíc k nám z času, avšak je darem, který po nás vzápětí žádá, abychom jej opět času předávali. Nabízí nám tak vpravdě dobrodružný a čestný úděl stát se články dějinného řetězce, [...]. Toto pojetí ztělesňuje mimořádným příkladem Jiří Pelán“ (s. 320, text Catherine Ébert-Zeminové).

